

הכוח לשנות – יוזמות קהילתיות להפחתת פסולת במקור

בקצרה

גיליון חורף 2020 / כרך 11(4) / פסולת

18 ינואר, 2021

רות אהרונוביץ

מתכננת ויועצת בתחומי הפסולת והמחזור

ערן בנימיני

מייסד 'המחסן של אליהו'

תם שי

מחנך בבית הספר היסודי "הגליל", תל-אביב-יפו

לצד הדיון הסוער בעתיד משק הפסולת בישראל והשאלות ביחס למציאת פתרון כולל וארוך טווח, צצים בשנים האחרונות מיזמים קהילתיים שמתמודדים עם האתגרים הגדולים באופן מקומי. בידיעה זו נספר על שלוש יוזמות שזכו לתמיכה ראשונית במסגרת קול קורא של המשרד להגנת הסביבה, ונסה להבין מה ניתן ללמוד מהאנשים שמניעים אותן, אם ניתן להקיש מהקטן לגדול, ומה נדרש כדי לחזק ולעודד יוזמות של אנשים שאכפת להם.

מחזור, ויהיה זה בתהליך היעיל ביותר, לא פותר את בעיית הפסולת והזיהום שנוצרו בתהליך יצירת המוצר, ולכן הוא אינו יכול להיות הפתרון היחיד ואפילו לא העיקרי שהאנרגיה מושקעת בו. על בסיס הבנה זו הקים תם שי לפני שנה **סדנה לתיקון ול"מחדוש" (מחזור משובי, upscaling) ומחסן השאלת חפצים בבית הספר היסודי הגליל** בתל-אביב שם עבד. המיזם פועל בכמה מישורים – לצד העלאת המודעות להפחתת צריכה, מושאלים בספריית החפצים מוצרים שמרבית האנשים משתמשים בהם פעמים בודדות בשנה. כמו כן, בסדנה העמלנית ובאירועים קהילתיים מתקיימות סדנאות לתיקון אופניים, רהיטים ועוד, וההורים והילדים לומדים בהן שניתן לתקן במקום לזרוק. כמו כן, פסולת גדולה מוסבת לשימוש אחר – צמיגים מהפנצ'ריה הקרובה הפכו לשרפרפים ולמשטחי עץ ורהיטים שבורים לערוגות ולספסלים, בקבוקים לעציצים ועוד. **בעוד שלעיתים קרובות נוטים לחשוב שעיקר הפעולה החינוכית היא הגברת המודעות למחזור, בבית הספר הגליל מאמינים שההפך הוא הנכון, ושפעולת חינוך אפקטיבית מתרחשת כשמדגימים הלכה למעשה וכחלק אינטגרלי מתוכנית הלימודים כיצד ניתן לצמצם את הפסולת וזאת במהלך הקניית מודעות וידע.**

מודל נוסף ששם דגש על הפחתת צריכה ושימוש בצידוד מבלי להיות בעליו הוא **המחסן של אליהו** – **מחסן השאלות קהילתי**. המחסן שהוקם ביוזמת תושבי השכונה – ערן בנימיני, עומר הרץ ומיכל שני, פתוח ערב בשבוע וניתן לשאול ממנו חפצים מגוונים, כגון ציוד ליצירה, לאירועים, לשיפוצים, לטיולים ועוד, בעלות סמלית. הציוד הראשוני נרכש במסגרת הקול קורא, ואת השאר תורמים התושבים. אופן פעילות המחסן נועד לרתום את התושבים לשאת באחריות בהיותם חלק פעיל – החל בבחירת השם והציוד וכתביט פוסטים מפרגנים של תושבים שלוו ציוד, דרך תכנון אירועים של תיקון ו"מחדוש" ועד הפעלה שוטפת של המקום. **"פעילות המחסן צריכה לשמש דוגמה לקובעי מדיניות כיצד ניתן לקדם יוזמה שעיקר פעילותה ומטרתה הוא בצמצום פסולת ב"ראש הפירמידה" – מניעה, הפחתה וצמצום. ככל שתתרחב פעילותו ויקומו פלטפורמות שיתופיות נוספות כאלה ואחרות, תרבות הצריכה והאופן שקניית חפצים ובעלות עליהם נתפסות עתידים להשתנות – ובהמשך יושפעו גם אופן הפיכת המוצרים לפסולת וממדי התופעה" אומרים הפעילים.**

יוזמות קהילתיות להפחתת צריכה: מימין לשמאל: המחסן של אליהו, לירה שפירא ובית ספר הגליל

האם הירתמות ונשיאה באחריות הן מפתח לשינוי, ומהו אורך הנשימה של מיזמים קהילתיים המבוססים על כוח התנדבותי בלבד? מיזם נוסף שמאפשר הצצה לשאלות אלה ושואף לתת מענה לאחת מבעיות הפסולת הביתית המשמעותיות ביותר – הפסולת האורגנית – הוא **"לירה שפירא"**. את הרעיון להפוך זבל למטבע קהילתי הגה פרי סמנון, פעיל חברתי מוביל בשכונה, שהיה גם רכז קיימות מטעם העירייה, כאמצעי להעלות את מודעות התושבים למערך הקומפוסטרים השכונתי ולהגדיל את כמויות הזבל האורגני שמגיע אליהם. על כל קילו זבל אורגני שתושב מביא לנקודת האיסוף הוא מקבל בתמורה "לירה שפיראית", שניתן להשתמש בה לרכישת קפה, מיץ וספרים

משומשים ואף לתשלום חלקי עבור שירותים שמציעים תושבים בשכונה, כמו שיעורי פיתוח קול, הדרכת הורים ועוד. במהלך שנת הפעילות הראשונה חלה עלייה בכמות הפסולת האורגנית החדשה שנאספה מחצי טונה לארבע טונות, המערך התרחב, והפרדה במקור של זבל אורגני הפכה לטרנד שכונתי. "אומנם כדי להוזיל את עלויות פינוי הזבל בשכונה עלינו להגיע לפחות ל-10 טונות בחודש, אבל הערך האמיתי של המיזם הוא לא דווקא בתועלת הכלכלית שלו", אומר איתמר סתת שמנהל את המיזם כיום ביחד עם עידן כהן ופעילים נוספים. "אנחנו מטפלים בפסולת שלנו "קרוב לעין", ורואים שזה מייצר שפע. התושבים מעריכים את ההוקרה שהם מקבלים, וכשהם משתמשים במטבע הם תורמים לקהילה שוב. אך מעל לכול, המיזם משנה את תדמית הפסולת, ומזכיר לנו שזבל הוא משאב", מוסיף סתת. המיזם מציע מודל שבו יצרני פסולת נרתמים לטיפול בתמורה להוקרה בשוה ערך כסף. **"צריך לתת לאנשים את הכוח לשנות, לחזק ולעודד שיתופי פעולה ולפתור את שאלת האחריות על אף המתח המובנה שקיים בין גוף ציבורי להתארגנות ספונטנית ובלתי פורמלית של תושבים"**, אומר כהן.

נעה רגב מהרשות לאיכות סביבה וקיימות בעיריית תל-אביב-יפו מתייחסת ואומרת: "אנחנו כעירייה מכוונים להטמעה של אורח חיים מקיים באסטרטגיה, בתוכניות הפעולה ובעשייה, אך ברור לנו שאנחנו לא בעלי הידע היחידים. יש המון ידע, ניסיון, תשוקה והבנת צרכים שמגיעים מהשטח. החיבור בין תושבים לבין עשייה עירונית, דרך יוזמות מקומיות וקולות קוראים מאפשר לנו גמישות והתנסות בחדשנות ובפורמטים שקצת יוצאים מהקופסה. מתחילים במודל קטן ומקומי, מתנסים, לומדים, ואז אפשר להטמיע שינויים גם בממדים רחבים ועירוניים. זה לא אומר שזה תמיד קל לביצוע, לעירייה יש שיטות עבודה המוכרות לה. יוזמות שמגיעות מתושבים מצריכות גמישות, התאמות והסכמה לעשות דברים קצת אחרת, אבל כשמצליחים, אז מצליחים בגדול".

לסיכום, חשוב להבין אם ומה ניתן ללמוד ממיזמים קהילתיים על ניהול התחום ברמה הארצית. "אנו רואים שיש רצון של הציבור להיות מעורב ולהשתתף, ולמדים מכך שכשיש רצון ניתן לעשות הרבה" אומר עמיעד לפידות, פעיל ויזם סביבתי ותיק ומנוסה, ומוסיף: "הרשויות מצידן צריכות לעודד יותר ולהגדיל את התקציבים לטובת מיזמים קהילתיים ואף להפנות משאבים כדי לממן את הפעילות בפועל".

האם הדאגה לעתיד הסביבה תצמיח מודלים חדשים לשיתוף פעולה ולפתרון בעיות? זאת נדע בהמשך הדרך, אך נכון לעכשיו ועל פי הקולות שעולים מהשטח, יש מקום לאופטימיות ולתקווה.